

УДК 373.011.3-051:159.955.4]:005.336.2
DOI: 10.24144/2524-0609.2024.55.65-71

Олійник Оксана Ігорівна

аспірантка 4 року навчання

Докторська школа Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

м.Київ, Україна

o.olinyk.asp@kubg.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-8433-6764>

РЕФЛЕКСІЯ В СТРУКТУРІ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. Проблематика статті стосується актуального питання інноваційної компетентності та її складових. Поставлено за мету охарактеризувати одну зі складових цього утворення, яка стосується вміння аналізувати ефективність та результативність педагогічної діяльності, а також коригувати її за потреби. Йдеться про навичку рефлексії як одну з провідних рис учителя з високо розвинутою інноваційною компетентністю, оскільки створення й упровадження інновацій потребує регулярного аналізу не лише процесу реалізації нового в освітній процес, а й спостереження й оцінювання особистості вчителя як фахівця, який здійснює інноваційну діяльність. Завдяки використанню таких методів наукового дослідження як системно-структурного та системно-функціонального аналізу, узагальнення й систематизації теоретичних аспектів теми, спостереженню, вивченню продуктів педагогічної діяльності авторка здійснила огляд наукової літератури стосовно сутності інноваційної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти, її структури та ключових характеристик, зокрема й навички рефлексії. У статті також охарактеризовано практичні інструменти, які сприяють розвитку чи вдосконаленню вміння рефлексувати над власною педагогічною діяльністю, зокрема інноваційною.

Ключові слова: інноваційна компетентність, інструменти для рефлексії, рефлексивна компетентність, рефлексія.

Постановка проблеми. Особливої актуальності в контексті модернізації освіти набувають професійних компетентностей вчителів закладів загальної середньої освіти. Трансформаційні процеси в суспільстві наголошують на потребі оперативного генерування у впровадження нового в освітньому процесі, що стає можливим завдяки інноваційній діяльності педагогів. У такому разі особливої значимості набуває питання інноваційної компетентності вчителя, розвитку й удосконалення цієї характеристики. Звичайно, вона не функціонує відокремлено, а перебуває в системі інших професійних компетентностей. Впровадження інновацій неможливе без регулярного моніторингу цього процесу з можливістю його коригування задля покращення якості. Тож тут актуалізується й питання рефлексивної компетентності. Ми вважаємо, що згадані компетентності мають точку перетину – навичку рефлексії вчителя закладу загальної середньої освіти. А тому постає потреба докладніше розглянути це утворення в перспективі його розвитку й удосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні засади вивчення інноваційної компетентності вчителів віднаходимо в наукових працях М.Бойко, Л.Гриневич, І.Дичківської, І.Коновальчук, Н.Морзе та ін. Дослідженням рефлексивної компетентності педагога займалися А.Деркач, В.Желанова, О.Поліщук, О.Радкевич, О.Скворцова.

Мета статті полягає в аналізі наукових джерел стосовно інноваційної та рефлексивної компетентностей вчителів закладів загальної середньої освіти; дослідженні сутності рефлексії та розгляді інструментів розвитку цієї навички в педагога. **Методи дослідження:** *теоретичні* – системно-структурний та системно-функціональний аналіз, який дозволив розкрити стан розробленості досліджуваної проблеми,

визначити поняттєво-категоріальний апарат та з'ясувати сутність інноваційної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти, її структуру, а також охарактеризувати навичку рефлексії; *емпіричні* – спостереження, вивчення документації і продуктів діяльності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до професійного стандарту «Вчителя закладу загальної середньої освіти», однією з провідних професійних компетентностей є інноваційна, яка охоплює здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі, використовувати інновації в професійній діяльності, застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності [15].

Актуалізуймо зміст цього поняття в наукових джерелах.

І.Коновальчук стверджує, що інноваційна компетентність педагога є підсистемою його загальної професійно-педагогічної компетентності, відображає загальні й специфічні вимоги, які висуваються до діяльності педагога на всіх етапах інноваційного процесу; охоплює зовнішні (мета, засоби, об'єкт, суб'єкт, результат) і внутрішні (мотивація, зміст, операції) компоненти здійснення інноваційної діяльності задля реалізації всіх функцій інноваційної діяльності [9, с.86].

І.Дичківська відзначає, що інноваційна компетентність охоплює систему мотивації, знання, уміння, особисті якості педагога, що сприяють ефективності використання нових освітніх технологій у його роботі [3].

Сукупністю спеціальних теоретичних знань із педагогічної інноватики та теорії інноваційної педагогічної діяльності, умінь ефективно застосовувати їх на практиці вважає інноваційну компетентність О.Ігнатів [12].

С.Завгородній, аналізуючи інноваційну

компетентність керівників закладів загальної середньої освіти, розглядає її як інтегральну особистісну характеристику, яка визначає здатність до розроблення, освоєння та реалізації інновацій у діяльності освітніх закладів, базується на конкретних знаннях, уміннях, особистісних якостях і наявності управлінського досвіду, сприяє особистісно-професійному розвитку керівника, дає можливість успішно освоювати і застосовувати педагогічні інновації, створювати нововведення та творчо інтегрувати в колективну педагогічну діяльність [8].

Вважаємо інноваційну компетентність системним та інтегративним утворенням, динамічним та гнучким, яке видозмінюється відповідно до запитів суспільства стосовно освіти, ключовими компонентами його є знання, уміння й навички педагога з урахуванням специфіки його діяльності та в контексті постійного розвитку.

Існує низка підходів до структури й опису характеристик інноваційної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти. Л.Гриневич, Н.Морзе, М.Бойко, аналізуючи досвід зарубіжних вчених, виокремлюють у ній такі складові: толерантність до ризиків, взаємозалежна поведінка, вирішення проблем, інтегроване мислення, комунікаційні навички (слухання та постановка запитань), навички спостереження, експериментування, встановлення контактів, прийняття рішень, планування виконання, ентузіазм та задоволення [2].

І.Дичківська виокремлює такі компоненти в структурі інноваційної педагогічної діяльності, які можемо застосовувати й до інноваційної компетентності:

1) мотиваційний (пізнавальна зацікавленість інноваціями в освіті та особисте бажання залучати їх до своєї діяльності);

2) когнітивний (методологічні, загальнотеоретичні, методичні знання, сформованість гностичних, проєктувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних умінь, інноваційність мислення);

3) креативний (уміння генерувати нове, здатність імпровізувати, реалізовувати нетиповий підхід до організації освітнього процесу);

4) рефлексивний (вміння здійснювати самоаналіз власної педагогічної діяльності) [4, с.17-18].

І.Коновальчук репрезентує критерії, за якими можливо оцінити рівень розвитку інноваційної компетентності вчителя. Серед них наголошується і на важливості саморефлексії та корекції власної інноваційної діяльності [9, с. 86].

Ми в структурі інноваційної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти виокремлюємо такі компоненти:

1. Мотиваційно-ціннісний, який полягає в інноваційній спрямованості діяльності вчителя, усвідомленні ним цінності змін, системі мотивації та ціннісних орієнтирів, власна потреба в підвищенні ефективності діяльності.

2. Гносеологічно-когнітивний, який репрезентує володіння теоретичними знаннями стосовно інновацій, рівень гнучкості й адаптивності до нових вимог професії, готовність створювати новачинні ініціативи та реалізувати їх.

3. Процесуально-діяльнісний, який висвітлює

педагогічні та методичні навички вчителя, сформованість у нього дослідницьких умінь та навичок, спроможність перетворювати новацію в інновацію.

4. Рефлексивно-результативний, сутність якого полягає в здатності здійснювати професійне самооцінювання, коригування педагогічної діяльності; оцінювання ефективності й результативності впровадження інновацій.

На нашу думку, якісно розвинена інноваційна компетентність вчителя як багатоаспектне інтегративне утворення не може обійтися без постійної рефлексії над собою та власною діяльністю. Тож актуалізується потреба формування в педагога навички саморефлексії задля покращення ефективності та результативності своєї роботи. Професійний стандарт, крім інноваційної, також репрезентує рефлексивну компетентність. Деталізуємо ключові компоненти, закладені нормативним документом у неї.

Знаннєва складова охоплює: механізм моніторингу професійної діяльності вчителя; загальні та професійні компетентності вчителя; вимоги до професійної діяльності вчителя з урахуванням змін в освітній політиці, змісті освіти; особливості діяльності закладу освіти, учнівського колективу.

Серед умінь та навичок виокремлено здатність: здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності; визначати відповідність власних професійних компетентностей чинним вимогам; ураховувати у власному професійному розвитку зміни в системі освіти, її законодавчому забезпеченні, в діяльності закладу освіти, учнівському колективі [15].

Рефлексивна компетентність вчителя віднайшла своє місце в працях вітчизняних науковців. О.Скворцова наділяє її такими характеристиками: прагнення до досконалості професійної діяльності й адекватна її самооцінка; готовність до професійної рефлексії; спроможність оцінювати власні професійні можливості; здібність до подолання професійних криз та деформацій [18].

О.Радкевич наголошує на важливості рефлексивної компетентності в професійному зростанні педагога та самооцінюванні результатів його діяльності. Завдяки цій компетентності вчителі можуть усвідомлювати результати своєї роботи, аналізувати їх та вдосконалювати напрями подальшого розвитку, що, у свою чергу, підвищує якість освітнього процесу [16, с.88-89].

О.Долгова та В.Назаренко ідентифікують її як прагнення до досконалості власної професійної діяльності та адекватну її оцінку, що передбачає готовність до професійної рефлексії, виявлення і формування ключових компетенцій в учнів, здібність до подолання професійних криз, професійного вигорання [5, с.98].

Наявність рефлексивної компетентності у вчителя закладу загальної середньої освіти зробить можливою самореалізацію дорослої особистості й можливість втілення її покликання в професії. Ядром такого утворення є навичка рефлексії – можливості здійснювати аналіз дій, учинків, наслідків діяльності з можливістю їх подальшого коригування. Ця характеристика є набутою й розвивається під час професійної діяльності, підвищення фахового рівня, посилення особистісних характеристик.

В.Желанова рефлексію вважає «осмисленням і

переосмисленням людиною культурно-детермінованих та індивідуально-переживаних змістів своєї свідомості в процесі вирішення особистістю проблемно-конфліктних ситуацій у контексті життєдіяльності, що здійснюється» [6, с.9-14].

В.Гапонєко стверджує, що рефлексія – це розумовий процес, спрямований на структурування або реструктурування досвіду, проблеми, існуючого знання або уявлення [1, с.13].

Досліджуючи рефлексію у контексті педагогічної діяльності, М.Роганова, С.Рашидова, М.Роганов наголошують, що вона відзначається усвідомленням педагогічного досвіду, виробленням критеріїв ефективності й успішності професійної діяльності з позицій самоусвідомлення в професії та освітнього потенціалу. Завдяки рефлексії діяльність педагога стає більш гнучкою, усвідомленою, спрямованою на подолання як власних труднощів, такі і проблем у здобувачів освіти [17, с.143].

І.Корольова акцентує на тому, що рефлексія – це основний механізм педагогічної взаємодії, який передбачає спрямованість вчителя на аналіз своєї діяльності, під час якого педагог може відокремити себе від роботи, протиставити її собі як об'єкт, зробити предметом перетворення й розвитку [10, с.107].

М.Марусинець педагогічну рефлексію характеризує наявністю двох суб'єктів – учня й учителя, які водночас виступають суб'єктами й об'єктами навчальної діяльності під час педагогічної взаємодії. На її думку, цій професійній якості притаманне вміння перетворювати довкілля носія свідомості й самосвідомості, розуміння специфіки професійного «Я», усвідомлення процесу й результатів педагогічної діяльності, адекватності стратегії роботи, вміння виправляти недоліки задля поліпшення ефективності педагогічних задач [14].

Отже, професійною педагогічною рефлексією можемо вважати інтегративну рису особистості вчителя, яка сприяє ефективності освітнього процесу шляхом глибинного самоаналізу й самовдосконалення. Для того, аби якісно аналізувати й за потреби змінювати траєкторію педагогічної роботи, вчитель може застосовувати низку інструментів, які зроблять цей процес якомога інтенсивнішим.

У науковій літературі віднаходимо інформацію про те, що навичка рефлексії та формування рефлексивної компетентності має розпочинатися ще під час навчання педагогічній професії, особливо у ході виробничої учительської практики. Це відбувається завдяки системі методичних прийомів та форм навчання, зокрема таких: методики побудови діалогів, методик, спрямованих на формування критичного мислення, вміння вирішувати проблемні ситуації, рефлексивних відеотренінгів, семінарів; програм для ведення спостереження за своїми діями, фіксування подій професійного життя у щоденнику та ін. [11, с.138].

І.Корольова узагальнює напрацювання педагогічної практики, репрезентуючи такі методики рефлексії вчителів: інтерактивні ігри, навчальні проекти, коучингові та рефлексивні практикуми, тренінги з використанням проблемно-пошукових форм роботи [10].

Під час освітнього процесу вчителі рефлексують як у ході нарад, методичних зустрічей, проходження курсів підвищення кваліфікації, так і здійснюють

самостійний аналіз власної діяльності.

Розглянемо докладніше, завдяки яким інструментам вчитель закладів загальної середньої освіти може здійснювати рефлексію. Одними з найбільш ефективних і простих у застосуванні є різноманітні опитувальники, анкети, які у форматі тестування, таблиць чи нотаток допомагають проаналізувати як елементи освітнього процесу, так і окремі професійні характеристики вчителя. Візьмемо до прикладу рефлексивну таблицю, яку пропонували вчителям-менторам у рамках проекту Mentorme [19]. Її мета – проаналізувати ефективність індивідуальної менторської зустрічі, на якій ментор (вчитель) оцінює рівень досягнення менті (студентом) своїх планів упродовж певного проміжку часу. Ключова задача – не лише побачити, що менті встиг зробити та які має плани, а відрефлексувати, яким чином ментор був корисним у цьому процесі, як надалі може допомогти. Ця рефлексивна таблиця [13, с.27] містить такі запитання: «Яка була мета сесії?», «Що вдалось добре? (Як я сприяв (ла) цьому? Як я можу розвинути цей успіх?», «Що пішло не так добре? Як я можу змінити це в майбутньому? Чого я навчився (лась) із цього досвіду?», «Як ментор (ка), як я можу бути ще ефективнішим (шою)?», «Що я зміню наступного разу? І що мені потрібно зробити, щоб це сталося?». Подібну таблицю можна застосовувати не лише в запропонованих обставинах. Вона буде корисною для вчителя з метою аналізу фрагменту уроку, всього заняття, інноваційної ініціативи, яка пройшла чи проходить реалізацію, під час професійного навчання для вдосконалення педагогічної майстерності.

Крім запропонованої рефлексивної таблиці у рамках проекту «Mentorme» вчителям-менторам був також запропонований інструмент фінального самоаналізу. Це теж таблиця з більш глибинним особистісним та професійним самоаналізом [13, с.37-38]. Вона складається з кількох тематичних блоків: самосвідомість, знання предмета викладання, розвиток учителя/ментора, фасилітація інсайту, включення, спостереження, постійне навчання. Їх потрібно оцінити за запропонованими показниками за шкалою від 1 до 5. Крім того, рефлексивна таблиця містить блок, який дає змогу відстежити динаміку професійної самооцінки за певний проміжок часу. Подібний інструмент вчитель може застосовувати самостійно й за інших обставин. Наприклад, для здійснення саморефлексії після реалізації інновації у своїй діяльності, що сприятиме покращенню інноваційної компетентності педагога.

Серед інструментів визначаємо також рефлексивне есе. Його основна мета полягає у викладенні особистої позиції щодо певного питання у довільній формі. Використовувати такий інструмент можливо під час організації групового навчання педагогів на етапі рефлексії опрацьованого матеріалу або після завершення освітнього курсу. Завдяки цьому вчителі зможуть описати свої враження від вивченого, проаналізувати персональні здобутки, а також хвилювання щодо можливих невдач, визначити зони зростання.

Під час реалізації експериментального курсу «Інноваційні аспекти діяльності педагога» ми залучили цей інструмент на фінальному занятті з учителями. Педагогам запропонували написати рефлексивне есе після завершення курсу з рекомендацією відповісти в

ньому на запитання «Що мотивує Вас до змін?», «Навіщо я залучаю інновації у свою діяльність?», «Які труднощі постають переді мною під час упровадження інновацій у роботі? Як я їх долаю?», «Як я можу оцінити свій рівень інноваційної компетентності?». Наведемо кілька прикладів відповідей на ці запитання:

- «Що мотивує Вас до змін?» «

1) «Мене мотивують успішні люди, які всього домоглися власним розумом і працею».

2) «Головна мотивація до змін – це прагнення до розвитку та самовдосконалення».

3) «Прагнення до розвитку, пошук нових можливостей та шлях до самовдосконалення завжди були для мене ключовими драйверами, що стимулюють мою активність у різних сферах життя».

4) «Особисто для мене важливо залишатися актуальною у своїй професії та постійно вдосконалювати свої знання та вміння».

- «Навіщо я залучаю інновації у свою діяльність?»

1) «Інновації допомагають зробити уроки цікавішими та захопливими для учнів, що породжує мотивацію та жагу до знань».

2) «Застосування нових методів та інструментів дозволяє зробити процеси більш ефективними, зменшити часові витрати та підвищити задоволення від досягнутих результатів».

3) «Залучення інновацій у мою діяльність є не лише питанням прагнення до вдосконалення, але й ключовим стрибком в моєму професійному та особистому розвитку».

- «Які труднощі постають переді мною під час упровадження інновацій у роботу? Як я їх долаю?»

1) «Мені завжди не вистачає часу, практичних занять та віри в себе...».

2) «...невпевненість, страх та закритість можуть бути перешкодою до нових ідей, задумів».

3) «...є суттєва перешкода, з якою я постійно борюся - недостатня розвиненість особистого творчого потенціалу».

4) «...відсутність підтримки, коли оточення не хоче, не може тебе зрозуміти і проникнутись ідеєю нового. Іншим фактором може бути час: інновація може забирати надто багато часового ресурсу для її впровадження».

- «Як я можу оцінити свій рівень інноваційної компетентності?»

1) «Якщо беремо для нас звичну 12-бальну систему то можу оцінити свій рівень інноваційної компетентності на «7». Знаю! Є над чим працювати!»

2) «Наразі мій рівень інноваційної компетентності перебуває між достатнім та високим».

3) «Свій рівень інноваційної компетентності оцінюю як середній: ще потрібно вчитися».

4) «Оцінюю свій рівень інноваційної компетентності за допомогою самооцінки, зворотного зв'язку від колег та адміністрації, а також результатів учнів».

Прочитавши подані фрагменти з рефлексивних есе, можна зробити висновок, що вчителі, пишучи їх, здійснювали глибинний самоаналіз не лише з професійного боку, а й ділилися особистісними переживаннями, наголошуючи на індивідуальних характери-

стиках (страх нового, невпевненість, творчий потенціал). Бачимо, що вчителі чітко й структуровано можуть визначити мету застосування інновацій, виявити труднощі, які можуть стати на заваді їх реалізації, знайти шляхи вирішення. Крім того, виявити власні зони зростання й здійснити рівневу самооцінку. Це є свідченням розвиненої навички саморефлексії, а отже, рефлексивної компетентності. Оскільки аналіз своєї діяльності й зміни в напрямку покращення – це основа інноваційної діяльності, то можемо зробити висновок, що рефлексивне есе дало змогу також посилити інноваційну компетентність учителів, оскільки моніторинг якості власної роботи є важливим під час упровадження інновацій.

Одним із інструментів рефлексії вчителя визначено створення професійно-інноваційного портфоліо. Воно дозволяє здійснити комплексне самооцінювання, рефлексію та скоригувати подальшу траєкторію свого професійного розвитку. Подібною до цього інструменту може бути дорожня карта педагога. Мета обох – зафіксувати визначні досягнення вчителя за конкретний проміжок часу, що сприяє відстеженню динаміки професійного зростання. Деякі заклади загальної середньої освіти використовують педагогічне портфоліо не лише як інструмент рефлексії вчителів, а й як мотиваційну складову й підставу для подальшого продовження трудового договору й пролонгування терміну взаємодії. Наприклад, запропонований інструмент застосовується в ліцеї «Едюкейтер» (м.Київ) і функціонує у такому форматі:

1. Опитувальник (вчителі мають заповнити анкету, яка репрезентує їхні досягнення й результати в роботі та особистій сфері).

2. Зворотний зв'язок від колег (одержання відгуків від представників адміністрації закладу).

3. Самопрезентація (ознайомлення команди закладу зі своїми професійними здобутками).

4. Підбиття підсумків (перепідписання договору про працевлаштування).

На нашу думку, педагогічне портфоліо може слугувати більш ефективному розвитку інноваційної компетентності вчителя.

Крім запропонованих інструментів, які педагог може застосувати самостійно для рефлексії, ефективним є також залучення тьюторського супроводу. Тьютор може допомогти педагогу вирішити питання, пов'язані з особистими переживаннями, професійними труднощами завдяки таким формам роботи: індивідуальна або групова тьюторська бесіда (дискусія); тьюторіал (навчальний тьюторський семінар); тренінг [7].

Залучення зовнішнього фахівця (тьютора) дає змогу сформувати більшу картину освітнього процесу й розглянути її з усіх необхідних аспектів. Крім того, цей процес супроводжуватиметься фаховою підтримкою психолога.

Висновки. Проаналізувавши наукові джерела й нормативні документи, ми з'ясували, що інноваційна та рефлексивна компетентності посідають чільне місце в системі професійних характеристик вчителя закладу загальної середньої освіти. Стосовно інноваційної компетентності існує низка підходів до формування її структури й ключових характеристик. Більшість дослідників наголошують на тому, що одним із її важливих

компонентів є навичка рефлексії, яка сприяє глибинному аналізу розробленої та впровадженої інновації, а також безпосередньо персональних якостей вчителя як фахівця своєї галузі з перспективою подальшого вдосконалення інноваційної діяльності. Ми з'ясували, що навичка рефлексії – це гнучке й динамічне утворення, яке розвивається безпосередньо в процесі роботи завдяки використанню низки інструментів:

рефлексивних анкет, таблиць; рефлексивного есе; педагогічного портфоліо та ін. Спектр цих інструментів є значно ширшим, тож перспективами подальшого дослідження може бути більш глибинний огляд практичного інструментарію розвитку й удосконалення навички самоаналізу вчителів, особливо в контексті інноваційної діяльності.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Гапоненко Л. Розвиток рефлексії як психологічного механізму корекції професійної поведінки у педагогічному спілкуванні. Рідна школа. 2012. № 4. С.14–16.
2. Гриневич Л., Морзе Н., Бойко М. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Том 77, № 3. С.1–26.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. Київ: Академвидав, 2012. 352 с.
4. Дичківська І. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до інноваційної діяльності: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний університет ім.Г.С.Сковороди. Харків, 2018. 42 с.
5. Долгова О., Назаренко В. Професійна компетентність майбутнього учителя математики. Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя. 2018. Вип. 17. С.93–98.
6. Желанова В. Таксономія типів професійної рефлексії педагога: міждисциплінарний контекст. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2017. № 27. С.9–14.
7. Жовтоніжко І., Бабакишєва Є. Технологія тьюторського супроводу студентів у системі дистанційного навчання. Проблеми сучасної освіти: збірник науково-методичних праць. Вип.8. у 2 ч.: Ч.2. / укл. Ю.Холін, Т.Маркова. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2017. С.136–137.
8. Завгородній С. Розвиток у керівників загальноосвітніх навчальних закладів інноваційної компетентності у системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. педаг. наук: 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний ун-т імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2017. 21 с.
9. Коновальчук І. Сутність і структура інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу. Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Педагогіка. 2011. Вип. XL. С.85–88.
10. Корольова І. Професійна рефлексія як чинник фахова становлення особистості менеджера освітньої галузі. Педагогічні науки. 2016. Випуск LXXII. Том 1. 2016. С.106–110.
11. Линенко А.Ф., Давил Луїс Сократес Куева. Рефлексивна компетентність в системі підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. 2012. № 5–6. С.133–138.
12. Ігнатюк О.М. Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників: монографія. Київ: ТВО «ДКС: центр», 2009. 287 с.
13. Макодець Л., Молодик К., Штегельський В. Практичний посібник для менторства майбутніх педагогів. Київ: ГО «Освіта 360» в межах підтримки проекту «MentorMe» за фінансової підтримки street Child, 2024. 40 с.
14. Марусинець М. Професійна діяльність педагога: рефлексивний аспект. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2012. № 43 (1). С.39–45.
15. Професійний стандарт «Вчителя закладів загальної середньої освіти» від 24.12.2020 р. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>
16. Радкевич О. Актуальні компетентності педагогічних працівників у контексті цифровізації освітнього процесу. Матеріали II науково-практичної конференції «Трансформація освіти в контексті процесів глобалізації» (Дніпро, 17 квітня 2024 р.). Дніпро: Research Europe, 2024. С.86–90.
17. Рашидова С., Роганова М., Роганов М. Професійна рефлексія викладача закладу вищої освіти як умова його педагогічної культури. Духовність особистості: методологія, теорія і практика / збірник наукових праць. 2023. № 1(105). С.141–151.
18. Скворцова С. Види професійної компетентності вчителя. Наука і освіта. 2009. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2009/NiO_10_2009/pedagogika/Skvortsova.htm
19. Троян І. Зарплата, підтримка, соціальний статус, спільнота – чотири кити залучення вчителів: говоримо про мотивацію і проблеми молодих педагогів. Інтерв'ю з В.Штегельським. URL: <https://nus.org.ua/articles/zarplata-pidtrymka-sotsialnyj-status-spilnota-chotyry-kyty-zaluchennya-vchyteliv-govorymo-pro-motyvatsiyu-i-problemy-molodyh-pedagogiv/>

References

1. Haponenko, L. (2012). Rozvytok refleksii yak psyholohichnoho mekhanizmu korektsii profesiinoi povedinky u pedahohichnomu spilkuванні [Development of reflection as a psychological mechanism for correcting professional behavior in pedagogical communication]. *Ridna shkola*, 4, 14–16. [in Ukrainian]
2. Hrynevych, L., Morze, N., & Boiko, M. (2020) Naukova osvita yak osnova formuvannia innovatsiinoi kompetentnosti v

umovakh tsyvrovoi transformatsii suspilstva [Scientific education as a basis for the formation of innovative competence in the conditions of digital transformation of society]. *Informatsiyni tekhnologii i zasoby navchannia*, 77 (3), 1–26. [in Ukrainian]

3. Dychkivska, I.M. (2012). Innovatsiini pedahohichni tekhnologii [Innovative pedagogical technologies]. Akademvydav. [in Ukrainian]

4. Dychkivska, I. (2018). *Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv do innovatsiinoi diialnosti* [Theoretical and methodological principles of training future preschool teachers for innovative activities]. Extended abstract of doctoral dissertation. Kharkiv, Kharkiv H.S.Skovoroda National University. [in Ukrainian]

5. Dolhova, O., & Nazarenko, V. (2018). Profesiina kompetentnist maibutnoho uchytelia matematyky [Professional competence of a future teacher of mathematics]. *Naukovo-doslidna robota studentiv yak chynnyk udoskonalennia profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia*, 17, 93–98. [in Ukrainian]

6. Zhelanova, V. (2017). Taksonomiia typiv profesiinoi refleksii pedahoha: mizhdystsyplinarnyi kontekst [Taxonomy of types of teacher's professional reflection: interdisciplinary context]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika*, 27, 9–14. [in Ukrainian]

7. Zhovtonizhko, I., & Babakishiieva Ye. (2017). Tekhnolohiia tiutorskoho suprovodu studentiv u systemi dystantsiinoho navchannia [The technology of tutor support for students in the distance learning system]. *Problemy suchasnoi osvity*, 8 (2), 136–137. [in Ukrainian]

8. Zavhorodnyi, S. (2017). *Rozvytok u kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv innovatsiinoi kompetentnosti u systemi pisladiplomnoi osvity* [Development of innovative competence in the system of post-graduate education in the heads of general educational institutions]. Extended abstract of candidate dissertation. Vinnytsya, Vinnytsya Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University. [in Ukrainian]

9. Konovalchuk, I. (2011). Sutnist i struktura innovatsiinoi kompetentnosti pedahoha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [The essence and structure of innovative competence of a teacher of a general educational institution]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pedahohika*, XL, 85–88. [in Ukrainian]

10. Korolova, I. (2016). Profesiina refleksiiia yak chynnyk fakhova stanovlennia osobystosti menedzhera osvitnoi haluzi [Professional reflection as a factor in the professional development of the personality of an educational manager]. *Pedahohichni nauky*, LXXII, 106–110. [in Ukrainian]

11. Lynenko, A.F., & Davyl Luis Sokrates Kuieva. (2012). Refleksyyna kompetentnist v systemi pidhotovky maibutnoho vchytelia do profesiinoi diialnosti [Reflective competence in the system of training future teachers for professional activity]. *Naukovyi visnyk Pivdennoукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського*, 5-6, 133–138. [in Ukrainian]

12. Ihnatovych, O.M. (2009). Psykholohichni osnovy rozvytku fakhovoi innovatsiinoi kultury pedahohichnykh pratsivnykiv [Psychological foundations of the development of the professional innovative culture of pedagogical workers]. *DKS: tsentr*. [in Ukrainian]

13. Makodzei, L., Molodyk, K., & Shtehelskyi, V. (2024). *Praktychnyi posibnyk dlia mentorstva maibutnikh pedahohiv* [Practical guide for mentoring future teachers]. *Osvita 360*. [in Ukrainian]

14. Marusynets, M. (2012). Profesiina diialnist pedahoha: refleksyvnnyi aspekt [Professional activity of a teacher: reflective aspect]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, 43 (1), 39–45. [in Ukrainian]

15. Profesiyni standart «Vchytelia zakladiv zahalnoi serednoi osvity» [Professional standard «Teacher of general secondary education institutions»]. (2020). URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> [in Ukrainian]

16. Radkevych, O. (2024). Aktualni kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv u konteksti tsyfrovizatsii osvitnoho protsesu [Current competences of pedagogical workers in the context of digitalization of the educational process]. *Proceedings of the IIInd scientific-practical conference «Transformation of education in the context of globalization processes» (pp.86–90)*. Research Europe. [in Ukrainian]

17. Rashydova, S., Rohanova, M., & Rohanov, M. (2023). Profesiina refleksiiia vykladacha zakladu vyshchoi osvity yak umova yoho pedahohichnoi kultury [Professional reflection of a teacher of a higher education institution as a condition of his pedagogical culture]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 1 (105), 141–151. [in Ukrainian]

18. Skvortsova, S. (2009). Vidy profesiinoi kompetentnosti vchytelia [Types of teacher's professional competence]. *Nauka i osvita*. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2009/NiO_10_2009/pedagogika/Skvortsova.htm [in Ukrainian]

19. Troian, I. (2024). *Zarplata, pidtrymka, sotsialnyi status, spilnota – chotyry kyty zaluchennia vchyteliv: hovorymo pro motyvatsiiu i problemy molodykh pedahohiv. Interviu z V.Shtehelskym* [Salary, support, social status, community - four whales of teachers' involvement: we talk about the motivation and problems of young teachers. Interview with V. Shtegelskyi]. URL: <https://nus.org.ua/articles/zarplata-pidtrymka-sotsialnyj-status-spilnota-chotyry-kyty-zaluchennya-vchyteliv-govorymo-pro-motyvatsiyu-i-problemy-molodyh-pedagogiv/> [in Ukrainian]

Статус статті: Отримано: 16.09.2024 Прийнято: 18.10.2024 Опубліковано: 28.10.2024

Oliynyk Oksana

PhD Student

Doctoral School, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

REFLECTION IN THE STRUCTURE OF INNOVATIVE COMPETENCE OF TEACHERS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. The issue of the article concerns the topical issue of innovative competence and its components. The author aimed to characterize one of the components of this education, which refers to the ability to analyze the effectiveness and efficiency of pedagogical activity, as well as to adjust it as necessary. It is about the skill of reflection

as one of the leading features of a teacher with highly developed innovative competence, since the creation and implementation of innovations requires regular analysis not only of the process of implementing something new in the educational process but also of observing and evaluating the personality of the teacher as a specialist who carries out innovative activities. Thanks to the use of such methods of scientific research as system-structural and system-functional analysis, generalization and systematization of theoretical aspects of the topic, observation, and study of the products of pedagogical activity, the author conducted a review of scientific literature regarding the essence of innovative competence of a teacher of a general secondary education institution, its structure and key characteristics, in particular, reflection skills. In addition, the publication provides information on reflective competence, which, on the same level as innovative competence, occupies a prominent place in the system of professional characteristics of a teacher regulated by normative documents. The unifying feature for both is the skill of reflection, therefore the article also presents the views of domestic scientists on the essence of this phenomenon and methods of its development and improvement. In addition, practical tools (reflective questionnaires, tables; reflective essays; pedagogical portfolios, etc.) are characterized, which contribute to the formation and improvement of the ability to reflect on one's pedagogical activity, in particular innovative ones. The publication analyzes fragments of reflective essays from teachers of general secondary education institutions who took the experimental course "Innovative aspects of the teacher's activity". This made it possible to conclude the reflexive competence of teachers, the development of reflection skills, as well as to substantiate reflection as a component of innovative competence.

Keywords: innovative competence, tools for reflection, reflective competence, reflection.